

ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Журавльова Л. П., Галицький О. М.

DOI: 10.37203/kibit.2020.43.03

УДК 159.9: 055.82

ZHURAVLOVA L. P.

0000-0003-4020-7279

lpz2008@ukr.net

HALETSKYI O. M.

dantealllig@gmail.com

Zhytomyr Ivan Franko State University,
Ukraine

ЖУРАВЛЬОВА Л. П.,

0000-0003-4020-7279

lpz2008@ukr.net

ГАЛИЦЬКИЙ О. М.

dantealllig@gmail.com

Житомирський державний університет імені
Івана Франка, Україна

Анотація. Статтю присвячено дослідженню чинників психологічної готовності до сімейного життя в зрілому юнацькому віці. Сучасна статистика репрезентує тривожні ознаки дезорганізації інституту сім'ї: збільшення кількості розлучень, деструктивних конфліктів, формальних стосунків, зниження рівня народжуваності тощо. Для створення повноцінної сім'ї потрібна попередня підготовка до шлюбу: вивчення та врахування системи чинників, що обумовлюють психологічну готовність до сімейного життя. Завданнями дослідження були наступні: вивчення особливостей психологічної готовності осіб зрілого юнацького віку до сімейного життя; виокремлення значущих чинників готовності до сімейного життя молоді; емпіричне визначення критеріїв високої психологічної готовності до сімейного життя.

За результатами діагностики психологічної готовності до сімейного життя показано, що переважна більшість молодих людей має високий чи середній рівні розвитку цієї готовності. Виявлено статеві відмінності в показниках психологічної готовності до сімейного життя: достовірно більша кількість юнок має високий рівень готовності до створення сім'ї, порівняно з юнаками. Доведено існування позитивних статистично значущих лінійних кореляційних взаємозв'язків між рівнем психологічної готовності до сімейного життя та рівнем розвитку емоційного інтелекту, домінуванням стратегій компромісу, співпраці та пристосування в конфліктних ситуаціях, а також обернений пропорційний взаємозв'язок між рівнем психологічної готовності до сімейного життя та стратегією суперництва (домінування).

Емпірично доведено, що значущими чинниками готовності до сімейного життя є емоційний інтелект, стратегії вирішення конфліктних ситуацій та уявлення про майбутню сім'ю. Критеріями розвинутої психологічної готовності сучасної молоді до сімейного життя є високий рівень їх емоційного інтелекту, домінування стратегій компромісу й співробітництва в конфліктних ситуаціях та позитивні уявлення про майбутню сім'ю.

Ключові слова: образ майбутньої сім'ї, емоційний інтелект, конфлікт, стратегії поведінки у конфліктній ситуації.

Для цитування: Журавльова Л. П., Галицький О. М. Чинники психологічної готовності до сімейного життя в юнацькому віці. Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. 2020. № 1 (43). С. 20-25
DOI: 10.37203/kibit.2020.43.03

THE FACTORS OF PSYCHOLOGICAL READINESS FOR FAMILY LIFE IN EARLY ADULTHOOD

Abstract. The article is devoted to the study of psychological readiness for family life. The current statistical data shows disturbing signs of corruption of the family institution: increasing rates of divorces, destructive conflicts, formal relationships, declining birth rates and etc. The creation of a successfully functioning family requires intense preliminary preparation which should include studying and taking into account the system of factors that determine psychological readiness for family life. The objectives of the research: the study of factors of psychological readiness for family life in early adulthood; identification of most significant factors of family life readiness in early adulthood; empirical identification of criteria of high psychological readiness for family life.

The obtained during the study data witness that the majority of participants demonstrate moderate or high levels of psychological readiness for family life. Were identified gender differences in rates of psychological readiness for family life: female participants showed overall higher rates of readiness for starting a family life compared to male participants. In the result of the study were proved following assumptions: existence of statistically significant linear correlation between psychological readiness for family life and emotional intelligence; existence of statistically significant linear

correlation between psychological readiness for family life and tendency to use strategies of compromise, collaboration, and accommodation in situations of conflict; existence of statistically significant inverse linear correlation between psychological readiness for family life and readiness to use competing strategy in conflicts resolving.

Were empirically proven that significant factors of psychological readiness for family life are emotional intelligence, conflict resolution strategies, and image of the future family. The criteria of developed psychological readiness for family life are the following: a high level of emotional intelligence, the prevalence of compromising and collaborating strategies in conflict resolution and positive image of the future family.

Keywords: *the future family image, emotional intelligence, conflict, conflict resolution strategies.*

Cite as: Zhuravlova L., Haletskyi O. (2020) The factors of psychological readiness for family life in early adulthood. Herald of Kiev Institute of Business and Technology. 1 (43). 20-25 DOI: 10.37203/kibit.2020.43.03

Отримано / Received 12.01.2020
Отримано виправлений варіант / Received in revised form 18.02.2020
Прийнято до друку / Accepted 05.03.2020

Постановка проблеми. Сім'я покликана виконувати важливу роль первинного осередку суспільства. Проте сучасна статистика супроводжується тривожними ознаками дезорганізації даного інституту – збільшенням кількості розлучень, деструктивних конфліктів, формальних стосунків, зниженням рівня народжуваності тощо. Суспільство прагне мати готову до шлюбу молодь, проте не може дати їй відповідного виховання для досягнення цього. Це вказує на те, що інститут сучасної сім'ї потребує удосконалення.

Юнацький вік – це саме той час, коли відбувається активне становлення особистості, а також утворення і розвиток важливих психологічних новоутворень, які впливають на зміну оцінки зовнішнього світу, принципів і перестановку пріоритетів. В цьому віці молоді особи починають розуміти, що головне для них – це сім'я. «... створення сім'ї – це свого роду соціальне завдання («завдання розвитку») молодих; молоді роки є сензитивними для пошуку і знаходження супутника життя» [10, с. 200]. Проте, їм не вистачає досвіду та мудрості, щоб зрозуміти, чи готові вони до цього.

Сама по собі психологічна готовність – це набір певних знань та навичок в тій чи іншій галузі, а також моральні установки, інтереси, увага, спрямованість думки, що забезпечують виконання відповідних функцій. Сім'я – найперший і один з найважливіших соціальних інститутів в якому відбувається розвиток людини, починається процес її соціалізації. При будь-яких деструкціях в цьому інституті порушується і розвиток людини як особистості. Саме тому сім'я повинна створюватися психологічно готовими, свідомими людьми. Для створення повноцінної сім'ї потрібна попередня підготовка до шлюбу: усвідомлення та врахування переліку факторів, що обумовлюють психологічну готовність до сімейного життя.

Короткий аналіз публікацій за темою. Спираючись на ґрунтовний ретроспективний аналіз досліджень психологічної готовності дослідницею В. Ф. Жуковою [4], виділимо три етапи у визначенні даного феномену: готовність тлумачилася як установка (середина XIX ст.); феномен опору людини зовнішнім та внутрішнім впливам (початок XX ст.); готовність характеризується як якісний показник саморегуляції на різних ета-

пах проходження процесів, якими визначається поведінка людини: фізіологічними, психічними, соціальними (впродовж останніх років).

З позиції інтегративного підходу сутність готовності виражається в об'єднанні усіх його властивостей. Розуміння готовності, як цілісного утворення, характеризується психофізіологічною, емоційно-вольовою, когнітивною мобілізацією особистості в момент її діяльності.

Психологічна готовність розвивається в міру того, як розвиваються її мотиваційний, когнітивний, емоційно-оцінювальний та операційний компоненти [12].

- Мотиваційний компонент є системою провідних мотивів (в нашому випадку укладення шлюбу), як життєвої цінності та стимулу поведінки.
- Когнітивний компонент – система знань про завдання, яке потрібно вирішити.
- Емоційно-оцінювальний компонент характеризується уявленням про власні особистісні якості, здатністю до рефлексії, а також уявленням про особистісні якості оточуючих, емпатією.
- Операційний компонент містить у собі систему практичних дій та умінь.

Сім'я – це найперший соціальний інститут, до якого належить людина, а внутрішньо сімейні стосунки є одним із найвпливовіших специфічних факторів її розвитку [15]. В основі створення гармонійної та міцної сім'ї лежать взаємини в системі «батьки – діти», а шлюб є легітимним визнанням тих стосунків між чоловіком і жінкою, тих форм співжиття чи сексуального партнерства, що супроводжуються народженням дітей [1, с. 64].

Перш за все, люди, що збираються створити сім'ю, повинні мати адекватний позитивний образ сім'ї, який формується на основі образу батьківської сім'ї. Юнаки та дівчата з позитивними уявленнями здатні більш варіативно уявляти собі можливі типи мотивації укладення шлюбів, а з негативними – оцінюють інших досить суб'єктивно, що може стати чинником викривлення як внутрішніх, так і зовнішніх ситуацій спілкування [7, с. 110].

Для створення сім'ї люди повинні мати певний рівень емоційного інтелекту. Люди, з висо-

ким рівнем емоційного інтелекту, легко адаптуються в соціумі, а також легко розуміють емоції інших людей та контролюють власні [5; 13]. Згідно досліджень емоційного інтелекту молоді: лише 5% мають високий рівень його розвитку [6, с. 128-129]. Наявність розвинутого емоційного інтелекту в сфері сімейних відносин вимагає наявності таких умінь:

- Вміння розпізнавати емоції, як власні, так і інших людей, правильно розуміти невербальну інформацію, що подають інші люди;
- Вміння тонко відчувати, сприймати і відповідати на емоції іншої людини;
- Вміння адекватно демонструвати власні емоції, точно невербально передавати власний емоційний стан;
- Вміння контролювати свої емоції, стримувати непродуктивні емоційні реакції, уявляти можливі наслідки прояву власних емоцій;
- Вміння впливати на емоційний стан інших, надихати, вести за собою;
- Вміння адекватно діяти в емоційному контексті сімейних відносин [3, с. 37].

Як відомо багато шлюбів розпадаються через непорозуміння між партнерами. Конфліктів уникнути не завжди є можливим. Тому головним є те, яку стратегію поведінки обирати в такій ситуації. Найбільш успішною стратегією поведінки є «співробітництво», воно є ідеальною моделлю співіснування людей.

Для уникнення конфліктів або його швидкого та оптимального розв'язання потрібно бути «дорослим». У ролі «дорослого» людина оцінює ситуацію об'єктивно та сама, шляхом аналізу та синтезу, приймає рішення. Дана роль є найбільш адекватною, адже ті, хто зібралися укладати шлюб повинні бути дорослими не лише за віковими ознаками [2].

Зважаючи на соціальну та наукову актуальність дослідження було поставлено за його мету дослідити чинники психологічної готовності до сімейного життя сучасної молоді.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Психологічна готовність до створення сім'ї – це утворення, що характеризується наявністю певної системи установок, сімейних цінностей, орієнтованих на позитивні стосунки між подружжям, а також відповідних мотивів і здібностей [9, с. 243].

Передбачалось, що значущими чинниками готовності до сімейного життя є емоційний інтелект, стратегії вирішення конфліктних ситуацій та уявлення про майбутню сім'ю. Критеріями готовності до сімейного життя є високий рівень емоційного інтелекту, домінування стратегій компромісу та співробітництва в конфліктних ситуаціях та позитивні уявлення про майбутню сім'ю.

Для досягнення мети та перевірки гіпотези дослідження було поставлено такі завдання:

а) дослідити особливості психологічної готовності осіб зрілого юнацького віку до сімейного життя; б) виокремити значущі чинники готовності до сімейного життя молоді; в) емпірично визначити критерії готовності до сімейного життя.

Методи дослідження: тест-карта І. Ф. Юнди для оцінки готовності до сімейного життя, тест емоційного інтелекту Н. Холла, опитувальник К.Томаса «Визначення способів урегулювання конфліктів» (стратегічні форми поведінки в конфліктній ситуації), авторський опитувальник «Моя майбутня сім'я» для дослідження образу майбутньої сім'ї.»

Організація та експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка та Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Всього дослідженням було охоплено 60 осіб (30 юнаків і 30 дівчат) зрілого юнацького віку (18 – 20 років).

Дослідження проводилось у декілька етапів: Етап 1. Діагностика психологічної готовності до сімейного життя за методикою І. Ф. Юнди [14, с. 26-29]. Обробка та аналіз результатів за тест-картою І. Ф. Юнди здійснювались відповідно до шкали оцінок для кожного із трьох варіантів поведінки (у всіх десяти ситуаціях, кожна з яких репрезентує певну функцію сім'ї). Позитивні результати не є абсолютними для прогнозу сімейного благополуччя, проте вони в істотній мірі відображають наявність основи для побудови міцної сім'ї.

Етап 2. Дослідження чинників психологічної готовності молоді до сімейного життя: визначення рівня розвитку емоційного інтелекту юнаків та дівчат за допомогою тесту Н. Холла [11, с. 57–59], домінуючих стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях за допомогою опитувальника К.Томаса [8, с. 470–475] «Визначення способів урегулювання конфліктів»; образу майбутньої сім'ї за допомогою авторського опитувальника «Моя майбутня сім'я».

Аналіз результатів діагностики психологічної готовності до сімейного життя сучасної молоді показав, що переважна більшість студентів (56 осіб, 93,4%) готові до сімейного життя на високому чи середньому рівнях розвитку (таблиця 1).

Зокрема, високий рівень готовності мають 66,7% студентів, з яких 15 юнаків (50,0%) та 25 дівчат (83,3%). Середній рівень готовності до сімейного життя мають 26,7% студентів, з яких 14 юнаків (46,7%) та 2 дівчат (6,7%). Низький рівень готовності до сімейного життя проявили 6,6% студентів, зокрема, 1 юнак (3,3%) та 3 дівчини (10,0%).

Таким чином, можемо стверджувати, що якісно (83,3% з високим рівнем розвитку готовності) дівчата більш готові до сімейного життя порівняно з юнаками (50,0% з високим рівнем розвитку готовності), проте в кількісному еквіваленті юнаки

Таблиця 1

Рівні розвитку психологічної готовності до сімейного життя молоді

Вибірка	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	n	%	n	%	n	%
Загальна	40	66,7	16	26,7	4	6,6
Юнаки	15	50,0	14	46,7	1	3,3
Дівчата	25	83,3	2	6,7	3	10,0

Таблиця 2

Особливості емоційного інтелекту юнаків та дівчат

Емоційний інтелект	Рівень розвитку		
	Високий	Середній	Низький
Шкали (загальна вибірка)	Емоційна обізнаність		
	24 (40%)	11 (18%)	25 (42%)
	Управління своїми емоціями		
	5 (9%)	8 (13%)	47 (78%)
	Самомотивація		
	7 (11%)	28 (47%)	25 (42%)
	Емпатія		
	10 (17%)	30 (50%)	20 (33%)
	Розпізнавання емоцій інших людей		
	15 (25%)	26 (43%)	19 (32%)
Загалом	11 (19%)	26 (43%)	23 (38%)
Шкали (юнаки)	Емоційна обізнаність		
	7 (29%)	5 (45%)	18 (72%)
	Управління своїми емоціями		
	2 (40%)	4 (50%)	24 (51%)
	Самомотивація		
	5 (71%)	10 (38%)	15 (60%)
	Емпатія		
	5 (50%)	13 (43%)	12 (60%)
	Розпізнавання емоцій інших людей		
	6 (40%)	9 (35%)	15 (79%)
Загалом (юнаки)	4 (36%)	13 (50%)	13 (56,5%)
Шкали (дівчата)	Емоційна обізнаність		
	17 (71%)	6 (55%)	7 (28%)
	Управління своїми емоціями		
	3 (60%)	4 (50%)	23 (49%)
	Самомотивація		
	2 (29%)	18 (62%)	10 (40%)
	Емпатія		
	5 (50%)	17 (57%)	8 (40%)
	Розпізнавання емоцій інших людей		
	9 (60%)	17 (65%)	4 (21%)
Загалом (дівчата)	7 (64%)	13 (50%)	10 (43,5%)

Таблиця 3

Стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях юнаків та дівчат

Вибірка	Стратегії			
	Прийняття	Конкуренція	Компроміс	Співробітництво
Загальна	10 (16,7%)	7 (11,7%)	29 (48,3%)	14 (23,3 %)
Юнаки	9 (30,0%)	2 (6,7%)	13 (43,3%)	6 (20,0%)
Дівчата	1 (3,3%)	5 (16,7%)	16 (53,3%)	8 (26,7%)

випереджають дівчат у показниках (10,0% дівчат проявило низький рівень готовності, тоді як лише 3,3% хлопців мають такий рівень). Такі результати можуть бути пов'язаними з тим, що дівчата – це майбутні матері і до сімейного життя з самого

дитинства їх готують більш відповідально (медіа, батьки та рідні, школа і т. п.).

Наступний етап дослідження було присвячено вивченню особливостей чинників готовності до сімейного життя в зрілому юнацькому віці.

В загальному підсумку результати аналізу показників емоційного інтелекту дали можливість констатувати низький рівень його розвитку у 23 досліджуваних, що складає 38 % від загальної кількості респондентів (таблиця 2). Високий та середній рівень його розвитку проявили, відповідно, 11 (19%) та 26 (43%) досліджуваних. Загалом, перейти планку «низького рівня» змогли 37 досліджуваних, або 62%.

Тобто, за отриманими результатами можемо стверджувати, що не всі досліджувані, які мали високий рівень готовності до сімейного життя, мають високий, чи хоча б середній, рівень розвитку емоційного інтелекту. Проте, за допомогою підрахунку коефіцієнта лінійної креляції Пірсона ми визначили, що емоційний інтелект має статистично значущий прямий взаємозв'язок з психологічною готовністю до сімейного життя ($r = 0,3996$; $p \leq 0,002$).

Наступним кроком було дослідження домінуючих стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях (таблиця 3). За результатами аналізу дослідження особливостей стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях юнаків та дівчат можемо сказати, що більшість досліджуваних (88,3%) мають досить конструктивну поведінку, при умові її транспольції на взаємодію в сім'ї, оскільки типи їх стратегій (пристосування, компроміс, співробітництво, відсутність стратегії уникання) мають високий рівень кооперації.

Привертає увагу, що з 10 досліджуваних, у яких було виявлено стратегію «пристосування», 30,0 % складають юнаки і лише 3,3 % дівчат. Тобто юнаки проявляють фемінну поведінку надаючи перевагу стратегії пристосування в конфліктних ситуаціях. Дівчата ж навпаки, частіш, порівняно з юнаками, обирають маскулінну стратегію конкуренції чи домінування (відповідно, 16,7% та 6,7%). У майже половини досліджуваних (29 осіб) домінуючою стратегією виявився «компроміс», зокрема, цій стратегії надають перевагу 43,3 % юнаків та 53,3 % дівчат. І лише 14 (23,3 %) досліджуваних надають перевагу стратегії співробітництва. Слід відмітити, що дівчата більшою мірою схильні до співробітництва, порівняно з юнаками (відповідно, 26,7% та 20,0%). Тобто у дівчат краще вміють не лише заявити й відстояти власні інтереси й потреби, а й максимально врахувати інтереси інших.

За допомогою підрахунку коефіцієнта лінійної креляції Пірсона було визначено, що стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях взаємопов'язані з психологічною готовністю до сімейного життя. Конкуренція більш притаманна досліджуваним з більш низьким рівнем психологічної готовності ($r = -0,8837$; $p \leq 0,008$), тоді як пристосування ($r = 0,7009$; $p \leq 0,024$), співробітництво ($r = 0,5696$; $p \leq 0,004$) та компроміс ($r = 0,6864$; $p \leq 0,007$) мають місце у досліджуваних із високим та достатнім рівнем розвитку даної стратегії.

Досліджувані з різними рівнями готовності до сімейного життя мають і різні образи майбутніх сімей. На запитання: Як Ви можете охарактеризувати свою майбутню сім'ю (стосунки в ній, дітей, майбутніх дружину чи чоловіка і т.п.)?» – більшість респондентів, з високим та середніми рівнями готовності, робили позитивні припущення щодо майбутнього сімейного життя. Вони описували свої сімейні стосунки як результат кохання, довіри та спільної роботи. У таких відповідях, згадуючи дітей, досліджувані говорили про їх кількість (1-2 – це мінімум), стать та роль в сім'ї. Свою другу половинку вони описували більш точно та детально, маючи більш чіткий образ.

Люди з низьким рівнем готовності говорили про свою майбутню сім'ю щось на зразок: «її не буде», «таких ще треба буде пошукати». Або ж ставили в пріоритеті не мати дітей, а шлюб офіційно не підтверджувати.

Висновки. Переважна більшість молодих людей (93,4%) в зрілому юнацькому віці мають високий чи середній рівні розвитку психологічної готовності до сімейного життя. Виявлено статеві відмінності в показниках психологічної готовності до сімейного життя: достовірно більша кількість юнок має високий рівень готовності до створення сім'ї, порівняно з юнаками (відповідно 83,3 % та 50,0 %).

Існують позитивні достовірні лінійні кореляційні взаємозв'язки між рівнем психологічної готовності до сімейного життя та рівнем розвитку емоційного інтелекту, домінуванням стратегій компромісу, співпраці та пристосування в конфліктних ситуаціях, а також обернений пропорційний взаємозв'язок між рівнем психологічної готовності до сімейного життя та стратегією суперництва (домінування).

Юнаки та дівчата з високим та середніми рівнями психологічної готовності до сімейного життя мають позитивний образ майбутньої сім'ї. Їх ровесники з низьким рівнем психологічної готовності до сімейного життя мають негативний чи неадекватний образ майбутньої сім'ї.

Значущими чинниками готовності до сімейного життя є емоційний інтелект, стратегії вирішення конфліктних ситуацій та уявлення про майбутню сім'ю. Критеріями розвинутої психологічної готовності до сімейного життя є високий рівень емоційного інтелекту, домінування стратегій пристосування, компромісу й співробітництва в конфліктних ситуаціях та позитивні уявлення про майбутню сім'ю.

Перспективою подальших розвідок є розробка та апробація програми психологічного супроводу розвитку психологічної готовності до сімейного життя осіб раннього та зрілого юнацького віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов А.И., Медков В.М. Социология семьи. М.: Изд-во МГУ: Изд-во Международного университета бизнеса и управления («Братья Карич»), 1996. 304с.
2. Берн Э. Игры в которые играют люди: психология человеческих взаимоотношений; Игры в которые играют люди: психология человеческой судьбы. М: ФАИР-ПРЕСС, 2002. 480с.
3. Бибарсова Н.В. Оптимизация семейного самоопределения посредством развития эмоционального интеллекта юношей и девушек. Вестник Челябинского государственного педагогического университета. № 7, 2014. С. 34 – 40.
4. Жукова В. Ф. Психолого-педагогический анализ категории «психологическая готовность». Известия Томского политехнического университета. Т. 320, № 6, 2012. С. 117–121.
5. Журавльова Л.П., Шпак М.М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. № 49, 2015. С. 85–88.
6. Мерзлякова С. В., Михайлова Н. В. Связь ценности семьи с уровнем развития эмоционального интеллекта в юношеском возрасте. Теория и практика общественного развития. № 4, 2011. С. 127–130.
7. Никулина Д. С., Андреева В. А. Психологическая готовность к браку юношей и девушек с разными представлениями о родительской семье. Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. № 21-1, 2011. С. 104–110.
8. Практическая психодиагностика: методика и тесты: учебное пособие / ред-сост. Д.Я. Райгородский. Самара: Бахрах, 2006. 672 с.
9. Сидоренко А. В. Чинники, що обумовлюють готовність студентської молоді до сімейного життя. Теоретичні і прикладні проблеми психології. №3(32), 2013. С. 243–247.
10. Слободчиков В. И., Исаев Е. И. Психология развития человека. Развитие субъективной реальности в онтогенезе. М.: ПСТГУ, 2013. 540 с.
11. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. С. 57– 59.
12. Чимбеева С. Д. Из опыта реализации педагогической модели по формированию психологической готовности студентов к семейным отношениям. Вестник Бурятского государственного университета. №1, 2015. С. 82–88.
13. Шпак М. М. Роль емоційного інтелекту в забезпеченні соціально-психологічної адаптації підлітків. Проблеми загальної та педагогічної психології. К. : Гнозис, Т. XV, Част. 1, 2013. С. 353–361.
14. Юнда И. Ф., Юнда Л. И. Социально-психологические и медико- биологические основы семейной жизни. К: Вища школа, 1990. 239 с.
15. Zhuravlova L. Family as a cultural factor of personality's actualization and empathy development. Polskie Forum Psychologiczne. 21 (1), 2016. P. 34– 42.

REFERENCES

1. Antonov, A. I., Medkov, V. M. (1996). *Sotsiologiya semy*. M.: Izd-vo MGU: Izd-vo Mezhdunarodnogo universiteta biznesa i upravleniia («Bratia Karich»), 304 [in Russia].
2. Bern, E. (2002). *Iгры v kotorye igraut liudi: psikhologiya chelovecheskikh vzaimootnoshenii; Iгры v kotorye igraut liudi: psikhologiya chelovecheskoi sudby* / M: FAIR-PRESS, 480 [in Russia].
3. Bibarsova, N. V. (2014). *Optimizatsiya semeinogo samoopredeleniia posredstvom razvitiia emotsionalnogo intellekta iunoshei i devushek*. Vestnik Cheliabinskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. 7, 34 – 40 [in Russia].
4. Zhukova, V. F. (2012). *Psikhologo-pedagogicheskii analiz kategorii «psikhologicheskaiia gotovnost»*. Izvestiia Tomskogo politekhnikheskogo universiteta. T. 320, 6, 117 – 121 [in Russia].
5. Zhuravlova, L. P., Shpak, M. M. (2015). *Empatiia yak psykholohichniy mekhanizm rozvytku mizhosobystisnoho emotsiinoho intelektu*. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 49, 85-88 [in Ukraine].
6. Merzliakova, S. V., Mikhailova, N. V. (2011). *Sviaz tsennosti semi s urovnem razvitiia emotsionalnogo intellekta v iunosheskom vozdaste*. Teoriia i praktika obshchestvennogo razvitiia. 4, 127–130 [in Russia].
7. Nikulina, D. S., Andreeva, V. A. (2011). *Psikhologicheskaiia gotovnost k braku iunoshei i devushek s raznymi predstavleniiami o roditelskoi semne*. Psikhologiya i pedagogika: metodika i problemy prakticheskogo primeneniia. 21-1, 104–110 [in Russia].
8. *Praktycheskaiia psykhodyahnostyka: metodyky y testy: uchebnoe posobyie / red-sost. D. Ia. Raihorodskiy* (2006). Samara: Bakhrakh, 672 [in Russia].
9. Sydorenko, A. V. (2013). *Chynnyky, shcho obumovliuiut hotovnist studentaskoi molodi do simeinoho zhyttia*. Teoretychni i prykladni problemy psikhologhii. №3(32), 243–247 [in Ukraine].
10. Slobodchikov, V. Y., Ysaev, E. Y. (2013). *Psykhohohyia razvytyia cheloveka. Razvytye sub'yektyvnoi realnosti v ontogeneze*. M.: PSTHU, 540 [in Russia].
11. Fetyskyn, N. P., Kozlov, V. V., Manuilov, H. M. (2002). *Sotsyalno-psykhohohycheskaiia dyahnostyka razvytyia lychnosti y mal'khh hrupp*. M. : Yzd-vo Ynstytuta Psykhoterapy, 57– 59 [in Russia].
12. Chimbeeva, S. D. (2015). *Iz opyta realizatsii pedagogicheskoi modeli po formirovaniu psikhologicheskoi gotovnosti studentov k semeinym otnosheniim*. Vestnik Buriatskogo gosudarstvennogo universiteta. №1, 82–88 [in Russia].
13. Shpak, M. M. (2013). *Rol emotsiinoho intelektu v zabezpechenni sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii pidlitkiv*. Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psikhologhii. K. : Hnozis, T. XV, 1, 353–361 [in Ukraine].
14. Iunda, Y. F., Yunda, L.Y. (1990). *Sotsyalno-psykhohohycheskye y medyko- byolohycheskye osnovy semeinoy zhyzny*. K: Vyshcha shkol, 239 [in Russia].
15. Zhuravlova, L. (2016). *Family as a cultural factor of personality's actualization and empathy development*. Polskie Forum Psychologiczne. 21 (1), 34 – 42.